

BEDECS LÁSZLÓ

A maga módján az

SZVOREN EDINA: AZ ORSZÁG LEGJOBB HÓHÉRA

Magvető Kiadó
Budapest, 2016
185 oldal, 2990 Ft

”

Szvoren Edina immár harmadik kötetében számol le a családi boldogság vagy akárcsak a harmónia lehetőségével, egyzersmind a frusztráció- és komplexus-mentes élet esélyeivel, illetve az emberi életutat valamiképp belülről meghatározó logika metafizikájával. Nála nincs a sorsnak önmagán túli jelentése, a kínlódás, vagy súlyosabb esetben a szenvedés nem szolgál semmilyen célt és nincs konkrét, kézzel fogható oka sem, sohasem egy létező vagy elképzelt bűn utáni vezeklés stációja, amit aztán esetleg a megváltás vagy a feloldozás követhetne. Novelláiban az élet görcössége, kínja, fájdalom önmagából az életből következik, merthogy az rendre megoldhatatlan feladatok elé állítja a szereplőket. Azokat a társadalom alsó rétegéhez tartozó, de igazából ezen a szokványos módon nem is kategorizálható szereplőket, akik ezeknek az akadályoknak a leküzdésére nem is mozgósítanak túl nagy energiákat, vagy ha igen, az első kudarcok után megfutamodnak. A maradék energiájukat pedig inkább a szűk családi közösségen belüli hatalmi harcok kötik le: akik fent vannak, azok a többieket manipulálják vele, akik lent, azok a túlélés lehetőségének megteremtésére használják. Szvoren egyegy mondattal képes ezeket a viszonyokat és az elképesztő élethelyzeteket érzékeltetni, élesen látja, és illúziómentesen, pózok nélkül mutat rá a kapcsolatok leplezni próbált konfliktusaira, az évtizedeken át cipelt hazugságok hazugság-voltára, vagy az egyes emberek nyomorára, a lelkek mélyére rejtett vigasztalhatatlan szomorúságra – vagyis azokra a sokszor tabunak számító elemekre, melyek végső soron lehetlenné teszik az egymás mellett élést, vagy akárcsak az életnek nevezhető életet.

Szvoren Edina rendkívül termékeny novellista, az öt év alatt megjelent három kötetében közel száz szöveget publikált, de különféle folyóiratokban ezeken kívül is olvashatunk tőle hasonló témájú és felépítésű rövidprózát. Az immár markáns írói arc az otthon négy fala között zajló magánélet elbeszélőjeként mutatja őt, egy olyan novellistának, aki a csa-

ládi viszonyok, esősorban a mérgező szülő-gyerek kapcsolatok kiváló ismerője, de a szövegében nem kizárólag ezeket, hanem az ezekből fakadó felnőttkori problémákat is szóhoz engedi, legyenek azok akár a gyerekvállalással, akár a gyerek utáni hiábavaló vágygal, akár a kommunikáció-képtelenséggel, akár a szexuális szokásokkal és igényekkel, akár azok változásaival kapcsolatosak. Mindezt a harmadik kötetben egy-két szöveg kivételével egyes szám első személyű, hideg, tárgyyszerű, az érzelmi hullámokat elkerülő vagy azok befolyásának nem engedő nyelvhez köti. Ha pedig még az abszurdba hajló történetelemeket is elhagyná, kijelenthetnék, hogy révbe ért, és kialakította azt a formát, azt a beszédpozíciót és azt nyelvet, mely tökéletesen megfelel annak az irodalmiságnak, azaz a szöveg és az olvasó közti kommunikációs lehetőségnek, ami már az első kötet novelláiban is a leghangsúlyosabb volt.

Fontos az is, hogy *Az ország legjobb hóhéra* írásai már nem csak térben zárják szűkre egy-egy történet keretét, hanem időben is: a mindig csak két-három szereplős jelenetek jellemzően egy-egy szobában zajlanak és az évekre vagy évtizedekre visszanyúló kapcsolatoknak csak egy nagyon rövid, jelenbeli időszakát mutatják meg. A szerző bezárja egy-egy jól felépített, a befejezetlenség és az elhagyás alakzataival gyakran élő, a feszültségteremtő előreutalásokat kedvelő jelenetbe a megmutatni kívánt sorsokat és kapcsolatokat, és már ebben a bezártságban megképződik az a fullasztó közeg, az a kilátástalanság, az a végtelen magány, ami az egész kötet és a teljes Szvoren-próza világ jól felismerhető sajátja. De ezek a szűk, zárt jelenetek egyben el is emelkednek a konkrét helyzettől, nem köti őket semmi földrajzi helyhez vagy a történelmi időhöz – bárhol és bármikor megtörténhetnek, vagyis általánosnak látszanak, ezáltal pedig még reménytelenebbnek. A szűk tér és a rövid idő mindeközben azt is lehetővé teszi, hogy az elbeszélővel együtt az olvasó is egészen közel lépjen a történésekhez és a szereplők személyéhez. Ez a közelség fokozza a leírások és a diagnózisok pontosságát, felerősíti a nyers, semmit meg nem szépítő mondatok hatását, tapinthatóbbá teszi a kifejezett diszkomfortot, kontrasztosabbá a sokszor taszító látványt. Ezekben a jelenetekben már nem is boldogság a tét, ennél sokkal kevesebbrel is beérnék a szövegbeli figurák: egy felszabadult pillanattal, egy apró örömmel, egy kedves szóval vagy érintéssel, vagy akár csak a valami szépre való emlékezés kellemes lehetőségével. Az is új, és a szövegvilág letisztultságát jelzi, hogy Szvoren egyre ritkábban érzi szükségét magyarázatoknak vagy reflexióknak, nem moralizál, nem utal absztrakt, elvont értékekre, hanem csak magát a történetet mutatja, lecsupaszítva, egyediségében és szikárságában. De épp azért remek találat, mint említettem, a szinte kizárólagossá vált egyes szám első személyű elbeszélésmód, mert önmagában is szubjektivitást és így bizonytalanságot, elfogultságot kölcsönöz a szövegnek, vagyis a szikár, puritán elbeszélést ilyen indirekt módon mégis kimozzgatja, itt-ott megkérdőjelezi – szemben a harmadik személyű elbeszéléssel, ahol a külső nézőpont megjelenése inkább a tárgyyszerűséget erősíti.

Így viszont még az a feszültség is a szöveget szolgálja, hogy a jelenbeli elbeszélés során konstruálódó múltat egy olyan nyelvnek kellene egészszé szerveznie, melyet az beszélő társadalmi pozíciójánál, hiányos és beszűkült kommunikációs készségeinél fogva nem birtokol, sőt amelyből kizárva érzi magát, de amely környezetének tagjai számára mintha mégis hordozná annak ígérését, hogy épp általa lehet kapcsolatot kialakítani egymással, rajta keresztül be lehet lépni például a család egységébe, segítségével lehet hozzá tartozni. Az elbeszélőnek, és mivel az olvasó csak az ő hangját hallja, és az olvasónak sincs rálátása a folyamatokra, nem tud mélyebb összefüggésekről, ok-okozati viszonyokról, nincs távolság és így távolságtartás

sem. Az elbeszélői önreflexióra sem nyílik közvetlen tér, bár persze a történetmesélés vagy a helyzetleírás már önmagában és szükségszerűen reflexív. Épp mindennek a metaforájaként olvasom a kötetből egyébként több szempontból is kilógó *Limanova tér* egyik emlékezetes félmondatát: „olykor-olykor megpróbálom észrevétlenül megszagolni magam” – azaz néha van kísérlet az önmegértésre, de ez csak ritka próbálkozás, és talán épp ennek a novellának a kivételével kudarcba is fullad. Az viszont igaz, hogy olvasóként nagyon is érezhetjük a szövegek szagát, konkrétan és metaforikusan egyaránt, hiszen másról sem szól az olvasói élmény, mint a mondatok között feltáruló kiegyensúlyozott, csöndes szomorúság felismeréséről, és az emögött rejlő, sokszor nehezen megragadható, de a novellák szövetéből mégis kiemelkedő okok megfogalmazásáról, illetve az ezekre rámutató, kivételes éles Szvoren-mondatokkal való találkozás örömről.

Ráadásul a kommunikációképtelen, a saját helyzetüket nehezen megfogalmazó, vagy egyáltalán megfogalmazni sem tudó emberek számára természetesen a testi érzékelés még a szokottnál is fontosabb: a szagok, a színek, a hangok, az ízek az érintések jelentőségteljessé válnak, az ezekkel kapcsolatos pozitív vagy negatív reakciók, tehát a vonzalom, a tetszés vagy a viszolygás beszédessé alakul, habár ezek jelentése a szereplők számára ugyancsak rejtve marad. Egyébként azért is, mert gyakran sérült, fogyatékkal élő alakok mozognak a szövegekben: néma, dadogó, vak vagy gyengén látó, süket vagy csak hallókészülékkel halló emberekről olvasunk, akiket, különösen ha gyerekek, gyakran épp az érzékszervi fogyatékoságokon keresztül manipulálnak a szülők: kikapcsolják például a hallókészüléküket. Az egyébként is nehezen tájékozódó, kommunikációs problémákkal küzdő, sokszor bizonyos kognitív képességekben is hiányt szenvedő gyerekek így teljességgel elvesznek a világban, még kiszolgáltatottabbá válnak a kegyetlenkedő környezetüknek – és végül minden esélyüket elvesztik, hogy teljes élet éljenek.

A kötetből nehéz kiemelni kimagasló darabokat, az annál sokkal egyenletesebb. A hang és az atmoszféra állandósága, az ismétlődő motívumok és élethelyzetek, vagy szigorúbban fogalmazva: az önisméltések épp a válogatás átgondoltságának, a szövegek folyamatosan magas színvonalának köszönhetően fogadhatók el. Több kritika is említi, interjúiban a szerző is számtalanszor elmondta, hogy nincsenek a kötetben blokkok, nincsenek az azonos kérdésfelvetés miatt egymás mellé került novellák. Épp ellenkezőleg: még a látszatát is kerülni szeretne volna az olvasói figyelem efféle irányításának, habár a címadással mégis összeköt egy a kötetben szétszórt kis ciklust. A kötetcímmel és annak kötetbeli elhelyezésével pedig megint csak kiemel egy szöveget – és ez utóbbival egyet is érthetünk, *Az ország legjobb hóhéra* mintadarabja lehet Szvoren Edina harmadik kötetének, és jelenlegi prózapoétikájának. Van benne a sorsot és a legintimebb lélekrészeket érintő fájdalom, van házassági dráma, van gyereketelenség, van sóvárgás, van irigység, van bőven boldogtalanság és öröm nélküli élet, vannak óriási, a boldogság illúzióját legalább időlegesen megteremtő hazugságok, de az elbeszélésben van humor is – amit a jelentőségéhez mérten keveset emleget a kritika.

Ha mégis ki kéne még emelnem néhány szöveget, biztosan közte lenne a *Járni lehet a tetején*, mert nagyon sűrűn, mégis érzékenyen mutatja meg, ahogy az öngyilkosságot tervezgető depressziós nő állandó elégedetlenségével, gyereke iránti gyűlöletével behajszolja a lányát abba az helyzetbe, amikor az voltaképp már saját érdekében öli meg őt – az öngyilkosság helyett tehát gyilkosság történik, ami az anya szempontjából talán ugyanolyan végeredmény, de a lány számára két külön világ.

Az *Anyánk teleszkópos élete* a családját megnyomorító, a saját sikertelensége miatt frusztrált apa gyerekszemszögű megformálása miatt emelkedik ki. „Usak, a tanár”, ahogy családtagjai emlegetik, nem túl kifinomult eszközökkel terrorizálja a vele együtt élőket, amiben a viszolygás, az undor és az ezekből fakadó ingerlékenység is benne van. Karikírozott, szándékosan eltúlzott, abszurd és groteszk elemekkel is megtámogatott a szituáció, és különösen transzparens, ahogy a házastársi intimitást szimbolizáló franciaágy átkerül a történet során az emeleti hálósobából a földszinti nappaliba. Hiszen az agresszivitásában is nárcisztikus, a világtól is elzárkózó, sértett apa továbbra is az emeleten marad, ahol saját, mindenki más számára tiltott birodalmat rendez be, az anya és a gyerekek viszont az ágygal együtt a földszintre szorulnak. Szólni is csak akkor szólhatnak az apához, ha ő kér segítséget. Az anya így válik afféle teleszkóppá, a férje és a világ közti közvetítő-eszközzé, miközben minden női szerepét és természetesen a szerelmi kapcsolatot is teljesen elveszti. A novella azonban ennél egy lépéssel még tovább megy, megmutatja, hogy az anya ennek ellenére továbbra is függ a férjétől, olyannyira, hogy a férjével való kapcsolaton kívül másra nem is képes figyelni, a gyerekeire sem. Sok más szövegben látjuk épp a gyerekek családon belüli kiszolgáltatottságát, állandó lefokozását, alárendeltségét, a velük szembeni, sokszor nem is látványos, már-már hétköznapiak tűnő kegyetlenkedéseket. Ahogy például egy kislány haját állandóan copfba fogják, szorosan, fájdalmasan. Ezekben a történetekben épp az anyák azok, akik saját kudarcosnak megélt életük miatt próbálják a gyereket sikerbe hajszolni. Fontos, hogy a rossz anyáktól nem csak a gyerekek szenvednek ezekben a történetekben, hanem az anyák is – amiatt, mert rossz anyák.

Szvoren Edina rövid novellái olyan emberek boldogtalan életét és félresiklott sorsát tartja tehát tükörként az olvasók elé, akik félelmek, szorongások és kegyetlenkedés keretezte, beszűkölt életterükben alig-alig tudnak kilépni testi-lelki nyomorukból. Némelyikük egész élete arról szól, hogy próbálja legalább közelítőlegesen meghatározni helyét a világban, vagy legalább abban a korlátolt térben, amely számára egyáltalán ismerős lehet. Néha úgy tűnik, az elbeszélők elfogadják a sorsukat, nem láznak, nem méltatlankodnak, hanem próbálnak valamiképp alkalmazkodni a helyzetükhöz, próbálnak életben maradni. A novellák másik szintjén viszont mesteri módon, sokszor csak érintőleges, elejtett jelzésekből rajzolódnak ki előttünk a történetek szereplőinek hatalmas személyes tragédiái. Különösen erőteljes mindez, amikor egy-egy gyerek monológját halljuk, mert bár Svzoren sohasem utánozza a gyerekhangot, nem imitálja sem a beszédmódot, sem a gyermekes írásmódot, hanem inkább megalkotja azt a sajátos gyermeki világlátást, hanghordozást és lelkiséget, mely stílusimitáció nélkül teremti meg önmaga hiteles hangját és áttehető szólamát. A gyerekek a külső világból vett kifejezéseket és grammatikai megoldásokat, nyelvi gesztusokat, mondatalkotási jellegzetességeket dolgoznak be a teljesen hétköznapiak ható, beszámoló jellegű szövegekbe. Így próbálják, ha nem is megérteni, de legalább elmondani szenvedésük valóságát, ha nem is megérteni, de legalább megértetni a boldogtalanság sokszínű logikáját.

Tomás de los Andes

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

